

TERJE BAALSRUD

Et «nesten-hull» i vår krigshistorie

Del II

NTfS bringer i det etterfølgende Terje Baalsruds andre og siste del av artikkelen: Et «nesten-hull» i vår krigshistorie. Første del stod i NTfS nr. 2/90. I denne del (første) behandlet den tidligere redaktør i Handels- og Sjøfartstidende Hitler-Stalin pakten av 23 august 1939. Betydningen for de baltiske stater og Norden trekkes spesielt fram. Basis Nord ved Murmansk ble brukt som utgangspunkt og endepunkt for tyske flåteoperasjoner. Forsyningsskipet Jan Wellem behandles spesielt. Det ble avgjørende for Narviks skjebne i april 1940.

Dette (betydningen av Nordkalotten, Kola og Murmansk er ikke nevnt, se første del, NTfS nr. 2/90) er så meget mer forbausende som man noe senere i verket får klar beskjed om at britene — eller mange briter — var fullt på det rene med mulighetene av et storpolitisk samarbeid Tyskland-Sovjet og dets konsekvenser. I en redegjørelse for de stedfortrædende stabssjefers holdning til forhandlingene 1939 (s. 755) sies dette:

The Deputy Chiefs of Staff spoke out very firmly in favour of the strongest pressure upon Poland and Roumania to «persuade them to adopt a helpful attitude» since the achievement of a treaty with Russia seemed the best way to prevent war. The consequences of a failure might either be a German-Soviet agreement to share the spoils of Eastern Europe, or, just as bad for Poland and Roumania, a neutral Russia, ready and unexhausted by war to take advantage of their neighbours later on.»

Klarere og mer drastisk kan det knapt sies. Ordene virker som et forhåndsfotografi av hva som skulle skje. Men også her savner den norske leser en påpekning av paktens konsekvenser for nord-områdene, med Skandinaviás, Norge, Nordsjø, Atlanterhav og Nord-kalott, områder som uenkelig hadde stor betydning for Storbritannia dengang — og har det nå.

Norske synspunkter sett på som likegyldige

De to avsnitt som her har størst interesse for både Norge og Norden er de som gjelder planer om hjelp til Finland over Norge og Sverige, med besettelse av Narvik, malmбанen og malmfeltene in-

kludert, og deretter — etter at disse planer måtte oppgis da Vinterkrigen sluttet 12.-13. mars 1940 — det kapittel som bærer tittelen «The Norwegian Campaign». Begge avsnitt er stort sett skrevet i «beste engelske stil» og er ofte forbausende åpne bl.a. når det gjelder politiske overveielser før eventuell militær innsats. Skal man ta med et minus, må det bli at avsnittene også forbauser mht forståelse for f.eks. norske argumenter. Det gjelder bl.a. Altmark-saken, men også det alminnelige norske ønske om å holde seg utenfor krigen. Det samme ønske stod jo i forgrunnen hos både engelske statsmenn og det store flertall av briter — noe som også erkjennes andre steder i verket. Litt forståelse for Norge hadde vel vært på sin plass her, men norske synspunkter refereres knapt og synes nærmest å bli sett på som likegyldige. Det får vi vel tåle, men at Stalin-Hitler-paktens konsekvenser med utvidelse av krigens operasjonsteater til Nord-kalott og Nordishav og Atlanterhav med direkte innvirkning på hele Norden og også på de vest-alliertes risiki og muligheter, — at dette knapt nok fares over med en harelabb, det virker forbausende. Det er såvidt ordet Murmansk blir sagt.

Spørsmålet om tysk-russisk samarbeid er nok nevnt; s. 67 pekes det på muligheten (!) av at ubåter kan operere mot britisk shipping og av at tyske raiders ville kunne bruke den isfrie havnen. Men det faktisk *mest* dramatiske man virkelig opplevet, med «Jan Wellem» som lå og ventet i Stalin-havnen til det passet inn med Hitler-planene å gå til Narvik, hvor det var ment å spille en avgjørende rolle, det er ufortalt. Til og med i stikkordregisteret savner man både «Basis Nord» og «Jan Wellem», Murmansk får en sølle henvisning til s. 67.

Uvant som nordmenn flest, og norske politikerne allermest, var med militær og storpolitisk tenkning, kan det kanskje synes forståelig at så få dengang (og senere) har ofret en tanke på det tysk-russiske samarbeidet mot Narvik, et uttrykk som enkelte kanskje vil finne «radikalt», men som er fullt berettiget. Men at britisk ledelse, politisk og/eller militært, etter den verdenspolitiske forsmedelse i Moskva august 1939, ikke synes å ha tatt *alle* muligheter i betraktning og ikke overveiet alle konsekvenser, det virker mer enn forunderlig — ikke minst etter at man må ha følt den tyske «Bremen»-suksess som et slag midt i ansiktet.

Hva som hendte nordenfor Narvik

Man glemte den vel neppe bort. Men det man først og fremst synes å ha følt, militært, økonomisk og politisk og ikke minst psykologisk, det må ha vært at det gikk svensk malm via Narvik til Tyskland. For å stoppe denne trafikk, godtatt 1914-18 og godtatt til nå i 2. verdenskrig og til og med *etter* handelsforhandlingene med Norge, synes man å ha vært villig til alt, inklusive militær opptreden i Norge og innmarsj til de svenske malmfelt og Luleå.

Å heve øynene for å se hva som hendte *nordenfor* Narvik, det synes man ikke å ha gjort. Og man synes ikke å gjøre det *etter* krigen heller, når krigens historie skrives.

Blandt de mange som har behandlet «The Campaign in Norway» er dr. T.K.Derry med sin kjente og anerkjente bok med nettopp dette navn.

Boken ble utgitt i 1959, 19 år etter nederlagene i Norge og er også et ledd i serien «History of the Second World War». Og dersom ordene «britisk» eller «engelsk» tidligere i denne artikkel er brukt med en forsiktig begrensning i begeistring, kan man om Derrys bok — så langt den rekker — si at den er «engelsk» i ordets beste forstand: den er nøktern, saklig, streber etter å være objektiv og søker å unngå superlativer både når det gjelder feil som er begått eller de lysende prestasjoner. Skjønt ikke minst feil som måtte være begått (og de var i 1940 mange) nyter godt av britisk «understatement». Tyske forfattere ville nok brølt ut både de (tyske) seirendes «tollkühne» fremstøt og de (tyske) tapendes trofasthet inntil døden mot Führer und Vaterland. Derry er mer dempet. Det er faktisk fint.

Men m.h.t. boken må man sette en strek under ordene «in Norway».

«The Campaign» utenom Norway er nærmest unevnt. Bare et par steder gir navnet Murmansk leseren en anelse om at det kanskje var noe som skjedde også utenom «det norske rom», skjønt her kan man vel si «de nordiske grenser». Det legges ikke skjul på at det både i boken og i militærpolitikernes tankegang går en klar linje fra Narvik over Gällivarre til Luleå. Linjen blir nokså utvisket når den nærmer seg Finland, men tanken tvinges likevel mot nord og øst. Den burde gått like til både Petsamo og Murmansk, så meget mer som dette enda mer gjelder krigføringen mot Tyskland enn det ømme punkt Narvik, som lå så pinlig langt fra Hamburg og Tyskland.

Med åpne kort og lukket munn

Akkurat det var nok en vesentlig årsak til at Hitler (med Raeder) dristet seg til å be om mere generell assistanse i krigen mot Storbritannia — med senkninger eventuelt også av norske handelsskip som nyttig konsekvens og bi-moment. Russerne ved Molotov hadde opprinnelig antydning en noe østligere «ankerplass» — kanskje lettere å skjule for verden og britene — men tok ikke maskeringen

særlig høytydelig. Britene på sin side må raskt være blitt klar over hva som foregikk; bl.a. «Bremen»-affæren hadde gitt god nok beskjed tidligere, og da «Basis Nord» ble mere operativ i oktober-november har man neppe vært i tvil. Partene (alle tre!) spilte så å si med delvis åpne kort, men med lukket munn. Men «City of Flint» har januar 1940 sikkert gitt britene alle opplysninger de måtte ha lyst på; det som fortsatt kan fortone seg dunkelt for den uinnvidde, er om noen på britisk side tenkte seg muligheten av at «Basis Nord» skulle bli brukt til den høyst spesielle krigføring som tyskerne forberedte: Norgesinvasjonen. Det er jo også uvisst hvor tidlig russerne ble klar over at de kunne bli partnere i angrepet mot Narvik, men med sin ideologiske bakgrunn — anti-kapitalisme og anti-imperialisme som utviklet seg til stor-russisk sjåvinisme — må man tro at de raskt har hatt alle muligheter for øye, uten akkurat å regne med at «Basis Nord» skulle utgjøre én av selve forutsetningene for Hitlers angrep mot Narvik.

Midlet var Stalin-Hitler basen på Murmanskysten

Det ble den imidiertid fra det øyeblikk Hitler endelig bestemte seg for invasjon i både Danmark og Norge og 21. februar tilkalte stabssjefen i von der Goltz-divisjonen i Finland 1918, general Falkenhorst, og ga ham i oppdrag å lede angrepet. Etter å ha kjøpt sin Baedeker for å lære hva Norge var for noe, må det nokså raskt være blitt klart at Narvik måtte høre med til angrepsmålene: *Enten* måtte Tyskland sikres fortsatt malm derfra, *eller* man måtte hindre britene i å få så meget som en malmklump. I begge tilfelle måtte Narvik besettes, midlet for å klare det var de 10 tyske jagerer som kunne ha med seg både berg-tropper og tilstrekkelig drivstoff til å nå fram til malmbyen. *Frem* til, men ikke tilbake, med mindre de kunne sikres ny forsyning for tilbakeferden, som måtte foretas under enda mer risikable forhold — nå måtte jo The Navy være fullt alarmert! — enn på ferden mot nord.

Midlet til å klare *det* var nettopp Stalin-Hitlerbasen på Murmansk-kysten, selv om den tyske marineledelse ikke ville legge alle eggene eller all oljen i én kurv. Også andre skip ble sendt nordover for å dekke behovet. Men både «Rauenfels» og «Kattegat» gikk altså tapt p.g.a. britiske jagerer og vesle «Nordkapp» fra den norske marine. Det eneste fartøy som nådde fram var «Jan Wellem», som i slutten av mars (antagelig 24.) gikk fra Tyskland og fulgte norskekysten til «Basis Nord» ved Murmansk (motsatt kurs av «Bremen») og ble liggende vel forvart under Stalins beskyttelse til den 6. april kl. 08. Da forlot skipet havnen og dro mot Narvik. Der ankom det ved middagstider 8. april, etter å ha vært praiet av vaktskipet «Kvitøy». Så lå det trygt (og lovlig etter både folkerett og britisk praksis inntil da) og kunne følge begivenhetene 9. april på nært hold inntil det skulle tre i aksjon selv.

Dårlige pumpeinstallasjoner

Dramaet Narvik er inngående blitt behandlet i hundreder bøker og avhandlinger på både norsk og engelsk, fransk og polsk og tysk. Men allermest gjelder jo dette selve krigsoperasjonene, ja nesten bare dem. Den politiske ramme rundt dramaet har fått forbausende liten plass, enda den såvisst er interessant nok. For *uten* den sikre sovjetiske hjelp til «Jan Wellem» ville Falkenhorst-staben etter all sannsynlighet (kanskje kan man si med sikkerhet?) ha sløffet alle planer om erobring av malmbyen og -banen. Slik som det hele utviklet seg ble det problematisk nok, ettersom ingen av de øvrige oljefartøyer nådde fram. Men «Jan Wellem» og sjefen for jagerne må et fattig døgn ha følt den virkelige store triumf og sendt sin stille takk til både planleggerne og hjelperne i Murmansk og «Basis Nord» da den kunne begynne å pumpe olje ombord i et par av tyskerne.

Men her kom den første svikt i planen: Med dårlige pumpeinstallasjoner var det altfor tidkrevende å fylle jagernes buk. Den 10. april hadde man bare rukket å hjelpe et par av dem et stykke på vei, da Warburton-Lees heroiske angrep (uten tvil dristigere enda enn de 10 tyske jageres ferd mot en ubeskyttet havn) smadret både et par av dem og en rekke handelsskip (men ikke «Jan Wellem»!) og rev opp planene om en tilbakemarsj langs norskekysten. Warburton-Lees angrep, som skaffet ham både døden og krigens første Victoria-kors¹), åpnet for «Warspite»-angrepet den 13. april, som etterlot de tyske jagere som vrakgods på strendene eller på Narvik-havnens bunn og gjorde Hitler til et nervevrak gjennom flere døgn.

Forsyninger via Sverige

Men bittert nok vokste ut fra kamptummelen likevel paradokset frem: Takket være (!) de to katastrofale nederlag etter den første tyske triumf på Narviks havn, kunne general Dietl tross sin stadig retrett — først påtvunget tyskerne av 6. divisjons befalsskoleelever og 48-dagers soldatenes nybegynnerkrig — holde deler av en slagmark som til slutt bare het Bjørnefjell og hvor svenske tropper (etter inngått svensk-tysk avtale) sto klar for å ta imot de overlevende restene av Dietls 2100 jegere og de opprinnelig 2000 sjøfolk fra jagerne. Inntil de allierte evakuerte og kampene måtte opphøre hadde troppefogene gått den andre veien: Dietl fikk viktige forsterkninger i form av «sykepassere» og betydelige forsyninger via det svenske jernbanenett. Nordmenn bør kanskje ikke høre for meget av den grunn: Ved å gjøre Norge til et militært tomrom hadde vi satt vårt nabofolks vestgrense fra Svinesund til Narvik og senere Trekrøsen under et farlig press, politisk og militært. Nå fikk vi det igjen.

Festlig skrevet om tragiske hendelser

Men disse forhold, inklusive alt om «Basis Nord» blir knapt nok streift i Derrys bok — eller andres.

Begrepet «Basis Nord» finnes ikke engang som stikkord i registret. «Bremen» og navnet Murmansk kan nok anes i et par linjer. Men «Hitlerverdien» av «Stalin-basen» blir ikke nevnt, enda dette er et viktig moment både i den store strategi, i sjøkrigen og i «The Campaign in Norway».

Det er et spørsmål om ikke alle de her nevnte arbeider, som både er «interessante» og i de fleste henseender verdifull, kan ha skapt et (varig?) mønster for britiske redegjørelser om denne del av krigen både m.h.t. bakgrunn — som i betydelig utstrekning mangler — og forløp. Stalins «Hitlerhjelp», Murmansk og Kola-base under stikkordet «Basis Nord» og den direkte assistanse når det gjaldt angrepet på Narvik, synes nærmest å være dunstet bort. Det gjelder bl.a. også et annet halvveis klassisk arbeid om krigen i Norge, boken av Bernard Ash, «Norway 1940». Titelen er grei nok, og kanskje er det få som aner en viss begrensning nettopp i den og også vil si at boken inneholder noe mer «journalistikk» enn blott og bart militære fakta og resonnementer. *Det* er ikke noe som en journalist skal bebreide forfatteren; det gjør faktisk boken mere lettlest — ordet «morsom» bør omhyggelig unngås fordi den på fint britisk vis også tar med de feil, skandaler og dumheter som vel er uunngåelig under krig, men som m.h.t. Norge ble klart medvirkende til at felttoget ble det sterkt deprimerende nederlag som det ble for alle (oss) allierte. Kunne man skyve alt dette og noen (etter min oppfatning) lite kloke sleivsetninger i bakgrunnen fordi det nå er 50 år siden, og kunne man glemme at krig gjelder menneskeliv og nasjoners — i allfall vår! — skjebne, så kunne man driste seg til å skrive at dette er «festlig» skrevet om tragiske hendelser.

Hva slags politikk som måtte ligge bak utelatelsne

Men igjen må det sies at man savner de storpolitiske sammenheng. Heter boken «Norway», så *skal* det være Norway og ikke noe annet. Stikkordene Murmansk og «Basis Nord» er ikke engang nevnt i registret. «Jan Wellem» er nevnt akkurat såvidt, og som det i tyske bøker sies uskyldig at skipet «kom inn fra Nordishavet» (Admiral Raeder) så kan man i «Norway 1940» nærmest bare *ane* at det kom via Stalins kjølig kalkulerende stat og partiapparat med den absolutt krigsnødvendige oljeforsyning for Hitlers vellykkede erobring av Narvik og Nord-Norge. Og det var såvisst ikke noen tilfeldighet. At «Jan Wellem» skulle få husly hos Stalin i de avgjørende dager foran Narvik-angrepet, hørte med i den tyske sjøkrigsledelsens tanker på bakgrunn Stalin-Hitler-pakten, som heller ikke er nevnt i boken. Og det er heller ikke her nevnt at russerne lot tyske ubåter bruke Saparadnajs-Litza som en annen hjemmehavn under angrepene på Storbritannias livslinjer.

Ikke minst for en militærpolitisk skribent som ser historien under et imperiums synsvinkel, ville det kanskje vært naturlig å ta med slike momen-

ter. Når de bare streifes løselig, kan man bare konstatere at det er et ganske stort hull som holdes åpent både i britisk og norsk krigshistorie. Kanskje skal vi si: i den alminnelige politiske historie, — men det er vel da også noen som vil stille spørsmålet om *hvaslags* politikk som måtte ligge bak utelatelene.

Under alle omstendigheter er forholdet av en viss betydning, og kan teoretisk bli alvorligere enn de fleste av oss idag kan være klar over. Hvis imidlertid fortiden bør studeres for å forstå noe mer av fremtiden, så bør vel, når det nettopp gjelder 1940, alle konstellasjoner tas med. De kan jo antyde muligheter — eller umuligheter — inn i en uvisst fremtid.

Noen større spekulasjoner om disse skal ikke tas med her.

Å banne i kirken

Men det kan som nevnt være riktig, når først en rekke grunnleggende arbeider om krigen og 1940 er nevnt, å stille seg selv spørsmålet om ikke disse arbeider utgjør et slags mønster som det nesten kan være «udannet» å fravike. Man kan ikke la være å fundere over dette når man i 1989 plutselig finner en ny bok som både er god og interessant, men som nærmest fornyer unnlattelsessyndene. Det gjelder Jack Adams bok «The Doomed Expedition» (Leo Coppers Ltd., 1989) som et halvt århundre etter krigsutbrudd og Norges halvt hjelpeløses forsøk på å holde oss utenfor, skildrer britenes Norgefelttog med mengder av feilgrep og misforståelser, men som utviser den stillferdigste dyd og diskresjon når det gjelder Stalins og Sovjets slag mot Storbritannia, mot Frankrike og mot Norge. Forholdet streifes vel et par steder, men det virker som forfatteren betrakter nærmere omtale av «Jan Wellem»-toktet fra Murmansk til Narvik som noe ufint — hva det fra norsk synspunkt uten tvil var! — og nærmest som å banne i kirken. Under enhver omstendighet: It isn't cricket...

Dermed snakker man minst mulig, eller praktisk talt ikke i det hele tatt, om et av de avgjørende momenter, både i planleggelse og selve kampen.

Er ikke behandlet i det hele tatt

Det er fristende i dette avsnitt om krigen i Norge å ta med en av vår tids mest fremragende militærforfattere, nemlig Liddel Hart, som i «Den annen Verdenskrig» (norsk utgave, Cappelen 1971) bruker et kapittel på Norgeskrigen, derav 9 linjer om Narvik-kampene. Men hverken i dem eller andre steder i kapitlet nevner den politiske krigshistoriker at «Jan Wellem» kom som en forsmelig foræring fra Hitler-basen på Stalins kyst og at Narvik kunne erobres — og i lang tid holdes — av tyskerne nettopp på basis av dette. Verket kom i 1970, i Storbritannia. Det virker usannsynlig at forfatteren dengang ikke var klar over forholdet. Man må ha lov til å spørre: Hvorfor da så taust?

Kaster man et noe kritisk blikk på vår britiske alliertes krigshistorie og/eller krigshistorikere, så plikter man vel også å spørre om hvorledes våre egne krigshistorikere, (som jo er med på å grunnlegge våre oppfatninger m.h.t. fremtiden) behandler de samme forhold. Skjønt — et øyeblikk kan man være fristet til å si at enkelte av de viktigste omstendigheter ikke er behandlet i det hele tatt.

Det er *litt* overdrevet sagt. Men ikke så svært meget...

Kanskje kan det være riktig å begynne i «det små».

Et lite skrift med Forsvarets Pressetjeneste som, utgiver og skrevet av generalmajor Bjørn Christophersen, har titelen «9. april 1940» (John Griegs Boktrykkeri, 1965) og gir et ørlite, men i de fleste henseender brukbart førsteriss av det som skjedde denne dag og frem til Norgesfelttogets avslutning. Skriftet, som er på bare 30 sider, må sies å være «offisielt» og er nøkternt saklig, skjønt avpolitisert inntil det radmagre både m.h.t. ansvar og alle «ikke-gjerninger», i ganske stor grad også m.h.t. tyske u-gjerninger og allierte feil. Men selv sagt må mengder av detaljer utelates.

Kanskje russerne har trukket enkelte konklusjoner?

Men at en stormakt, Sovjet, stiller en flåtebase til disposisjon for en annen stormakt til bruk både mot en tredje og mot en nabostat med en «inte-

SIEMENS

Deres erfarne partner innen elektro og automatisering

MARINE DEPARTMENT
Spelhaugen 22
P.O. Box 3660
N-5033 Fyllingsdalen

Teleph. +47 5 16 50 00
Telefax +47 5 16 44 70
Ttx (2421) 44 10 44 = Siebe n

ressant» strategisk beliggenhet (nå som dengang!) kan vanskelig kalles en detalj, så meget mindre som forholdet varer over 3/4 år og i løpet av den tiden fikk en nokså avgjørende betydning for nabostaten Norge. Men dette nevnes overhodet ikke. «Jan Wellem»s navn er visket ut. At tankskipet fikk ligge i «Basis Nord» og fikk avseile med sin krigsviktige oljelast for Hitlers jagere den 6. april om morgenen, det forbigås i taushet. Nettopp fordi skriftet passer «godt» som en slags grunnleggende informasjon både for skolebarn og utlendinger, er tausheten av en viss betydning. Bare 2-3 små linjer hadde vært nok til å slå fast faktum, så kunne deretter enhver tenke sitt. Nå virker det som *tenkning* om dette emne frabes. Kanskje også russerne har trukket (eller kan trekke) enkelte konklusjoner av *det*.

Et ekstra (og negativt) moment i denne forbudelse er at skriftet for det første gir den vanlige kartmessige fortegnelse: Sør-Norge og operasjonene der kommer klart frem. Nord-Norge er bare et vedheng. Og kartet over det stykke Norge gir bare den ordinære, vanlige rutebeskrivelse av de tyske flåtebevegelser og *stryker* ganske enkelt hele «Jan Wellem»-ferden både til og fra Murmansk — mot Narvik.

Ingen store ord her. Men kartet er ganske enkelt *galt*.

Kan man bruke uttrykket: Et autorisert tåkeslør?

Når ovenstående skrift er tatt som innledning om vår norske krigshistorie, er det ikke for å få et «fint» utgangspunkt for kritikk. Kritikk er ikke engang hensikten med disse linjer. Men skriftet må sies å være mer offisielt enn de fleste andre. De «private» eller uoffisielle arbeider som er kommet, stemmer imidlertid oftest farlig bra overens med den taushetens linje som er holdt — når det gjelder det tysk-russiske samarbeid mot Norge.

Direkte og velvillige assistanse på Basis Nord

Et ganske lite skrift, som burde være mer kjent enn det er, er Trond Verneggs «Fra 9. april til 10. juni», en særoppgave for gymnasiet om krigen i Norge. Bortsett fra enkelte betydningsløse feil og unøyaktigheter virker skriftet som et av de best komprimerte arbeider som er gitt ut om 9. april og kunne med fordel erstatte meget av det som ellers er prestert, bl.a. for skolebarn. Men også dette våkne skrift unnlater å ta med at en særlig viktig del av invasjonen foregikk med russisk hjelp. «Jan Wellem» og Hitler-basen i Stalin-landet er ikke nevnt. Dermed forsvinner Stalin ut av bildet inn til Hitler og Dietl forsøkte å si takk for hjelpen 22. juni 1941.

Som en mellomting mellom «småskrifter» og de større arbeider om Norges krig — det er mange av begge slag — kan her gjerne tas med John Midgaards «9. april 1940 — Dagen og forspillet». Boken er kommet i to utsendelser (1960 og 1965), altså lenge etter krigen, men også etter at forholde-

ne var klarlagt. Både en del nærmest pussige militære feil (Midgaard bærer vår eldgamle «Tordenskjold» fra 1897 med betegnelsen «panserkrysser» og opphøyer vår stakkels forsømte marine nesten til en stormaktsflåte!) og en del vurderinger som mange nok vil være uenig i, gjør at boken både vil møte kritikk og velvilje. Men den siste bør ikke strekke seg så langt at man overser at Stalin-Sovjets hjelp til Hitler overhodet ikke nevnes, hverken i form av at angrepskapten av 23. august 1939 mot Polen og de baltiske land pluss Finland blir omtalt, eller i form av at man nevner den direkte og velvillige assistanse på «Basis Nord» for angrepet mot Narvik. Basen på Murmansk-kysten blir faktisk tiet ihjel. Og «god» eller «ikke-god» blir boken indirekte et bidrag til «ikke-forståelse» av en vond verden hvor de mest godtroende ble — og fortsatt blir! — dømt til å trekke det korteste strå og såvel bokstavelig som billedlig får bomben i hodet — 1939, 1940... og kanskje senere?

Om vi lærte en del i 1940, så virker det som om enkelte nå har lett for å glemme. Også idag?

Beryktet Molotov-samtale

Her skal det ikke gjøres noe forsøk på å besvare spørsmålet, i alle fall ikke generelt. Men det man noe stygt kunne kalle «kunsten å utelate» må likevel sies å være pinlig utbredt og gjør seg gjeldende også der man burde være sikker på at den totale oversikt fantes, nemlig hos landets statsminister i 1940 og i London-tiden. Det siste skulle ha bidradd til å gi ham et enda bredere overblikk enn han måtte ha hatt tidligere, innbefattet all den viten han måtte ha fått av sine to utenriksministre, Halvdan Koht i Oslo og i Tromsø (juni 1940) og Trygve Lie — i London 1944 etter hans noksom beryktede Molotov-samtale. Landets statsminister må vel forøvrig selv hatt følelsen av (og viten om) at vår beliggenhet kloss ved Sovjet var risikabel nok.

Men dette kommer ikke til uttrykk i hans dagbøker fra krigens tid, som vel helst burde kalles «erindringssammendrag», utgitt 1982 av hans sønn. Det er dobbelt prisverdig av denne å ha gjort det, fordi det røper en dyp respekt for *Historien* og for et folks rett til å vite. Denne respekt går (enda) videre enn respekten for og kjærligheten til en far. De imponerte norske lesere kan bare si takk.

Imponerer så dagbøkene?

Overblikket mangler fullstendig

I en viss utstrekning: ja. Selv om noe (vel mest privat?) er utelatt, så er meget tatt med som lett nok kan brukes til å redusere viktige sider ved nettopp en statsminister. Men likevel kan man våge et paradoks: Om det er imponerende meget og imponerende modig hvor meget Nygaardsvold har tatt med som gjør ham *mindre* som leder i en krigs- og krisetid, så er det også meget som bidrar til å gjøre ham *større* (og finere) som menneske. Det-

te er det en ren lise å kunne si, men hører ikke egentlig med i denne artikkel. Det som må slås fast er at Norges statsminister såvidt skjønnes hverken foran, på eller etter 9. april (og heller ikke i ettertid, da han skrev sine sammendrag) har forstått særlig meget av de større sammenheng, allerminst de militære eller militærpolitiske. Til tross for at statsministeren nettopp i Tromsø må ha vært oppmerksom på faren fra Sovjet (Polens deling mellom Stalin og Hitler var bare noen måneder borte og også general Ruge hadde gjort oppmerksom på de farlige muligheter) har han i sine sammendrag ikke tatt med en eneste linje om det regjeringen og andre var livende redde for. Sovjet er ikke nevnt. Murmansk er ikke tatt med. «Jan Wellem» eksisterer ikke, eller har ikke eksistert, er i allfall ikke husket. Nettopp *overblikket*, som en statsminister skulle ha og skulle gi, mangler fullstendig i Nygaardsvolds dagbøker. Til og med det overblikk som et kart skulle gi, over både Norden og krigen, mangler. Skjønt helt korrekt er kanskje ikke det. Det finnes et kart, — nemlig over statsministerens og regjeringens reise i Norge og myndighetenes ferd til Storbritannia. Alt dette er prikket pent inn. Men «Jan Wellem» er som sunket i havet, hvilket helst burde vært tilfelle 9. april. Nå er skipet bare forsvunnet ut av historien, av norsk krigshistorie.

48 dagers soldatenes innsats

Denne har i tidligere tider ikke fått noen særlig bred plass. I ganske stor utstrekning bestod den (ved siden av rent militære avhandlinger) av fortellinger fra våre oldeforeldres tid, av litt leirbål — og rekrutt-slabberas og i senere tider av systematisk gjennomførte angrep på og hån mot alt som militærvesen het. Den positive betydning av forsvaret i 1905, til å trygge frihet og fred, ble ikke gitt stor oppmerksomhet, unionsbruddet var et *politisk* og nasjonalt høydepunkt, men det smalt ikke et skudd. «Det militære» gled i bakgrunnen.

I 1940 ble det på mer enn én måte omvendt. For det første smalt altså skuddene. Mennesker ble drept, skip ble senket og byer brendt, krigshen-

delsene trengte inni både hjerne og hjerte. Dette skjøv vel ikke politikken helt vekk, men bilder av selve krigens dramatik borer seg dypere ned i menneskesinnet enn sort-hvite fotos av folk som «konfererer». Dette ble desto mer tilfelle ettersom ganske mange kretser i vårt land nettopp *ønsket* konferansene, d.v.s. politikken, noe mer i bakgrunnen. Hverken det at forstanden hos mange så å si sto stille m.h.t. beredskap eller det at såvel folket som de ledende følte seg tvunget til nødløsninger senere i året, virket særlig inspirerende. Det bidro igjen til at «det politiske» ble puttet nederst i skuffen — og der har både enkelte grupper og flere partier ønsket at det skulle forbli. Samtidig var det en bred tendens hos mange til å konsentrere seg både om tyske redsler og norske militære skavanker uten å ta med bakgrunnen: de 20-30 års stadige slag i ansiktet som gjorde at enkelte «militære» knapt hadde noe ansikt igjen. En konsekvens av det hele er blitt at oppmerksomheten har konsentrert seg om militære «minus» i Sør-Norge og har latt befallsskoleelevenes og 48-dagers soldatenes innsats i Nord-Norge ligge, og det enda denne innsats la grunnlaget for Dietls retrett til noen siste skarve kvadratkilometre ved Bjørnefjell.

Det er skrevet forholdsvis lite om det — og nesten ingenting om at Stalin-Hitler-samarbeidet muligjorde tysk Narvik-erobring.

Hva med marinehistorien

Den smule kritikk eller bitterhet som måtte ligge i ovenstående, bør ikke gjelde noe av det mest helstøpt som er skrevet om kampene 1940. Det dreier seg om (senere) general Odd Lindbäck-Larsens tre bøker: «Veien til katastrofen» (Aschehoug, 1973) som redegjør for forsvarsødeleggelsen foran 1939-40, «6. Divisjon» (Gyldendal, 1946) og «Krigen i Norge 1940» (Gyldendal, 1965), saklige bøker, som burde ha fått langt større plass i folkebevisstheten enn tilfellet er.

Men ikke i noen av dem har generalen fått med det storpolitiske samarbeid mellom diktatorene og den betydning det hadde, først for planene om jagernes retur til Tyskland, deretter for fordoblin-

**A/S Scan-Matic leverer avansert elektronisk utstyr til
Sjøforsvaret, Luftforsvaret og NATO.**

I tillegg til en stor sivil kundekrets.

A/S SCAN-MATIC

Electronic Engineering and Under Water Acoustics

Adr.: Kilsund. 4920 Staubø, Norway

Tlf. (041) 34200.

Telefax (041) 34678.

gen (ved hjelp av marinen) av Dietls styrke gjennom de to måneder kampene varte, noe som (sammen med forsyninger og sykepasserforsterkninger via Sverige!) spilte en avgjørende rolle for de fortsatte kamper til lands.

Det er selvsagt forståelig at stabssjefen ved 6. divisjon henimot 100 pct. beskjeftiger seg med dem. Og 1946 var vel ikke særlig meget av sannheten om «Basis Nord» blitt åpenbart. Britene tidde stille, nordmenn visste lite og fulgte det engelske mønster, russerne lukket munnen systematisk — og gjør det ennå.

Det skulle imidlertid være naturlig at de som først og fremst behandler det som skjedde til sjøs la betydelig vekt på rokeringen Hamburg — Murmanskysten — Narvik. Forholdet er såvidt nevnt i marinekaptein Rolf Scheens to-bindes verk «Norges sjøkrig 1939-40», (1947, John Griegs Forlag) men uten at navnet «Basis Nord» kommer frem. Derimot nevnes at «Jan Wellem» foruten å kunne forsterke Dietl med (oppgitt) 88 mann (losen sa 200) også skaffet Dietl 80 000 dagsrasjoner proviant, som altså ingen granater dessverre fikk sendt til bunns. Man må tro at også andre skip forsterket det tyske matvarelager — ytterst verdifullt i Narvik-krigen.

Skipet kom fra Ishavet

Selv om altså «Jan Wellem» er nevnt en 6-7 steder i Scheens bok, så forblir *denne* del av storpolitikken nesten til 100 pct. et tomrom. Skal man holde seg til prosenter, så må marinekaptein E. Steens bok med nesten samme tittel, «Norges Sjøkrig 1940-45» (Forsvarets Krigshistoriske Avdeling, Gyldendal, 1969) sies å skyve storpolitikken til side til 98 pct. — selv om noen få linjer og en fotnote burde gi leseren anledning til atskillig ettertanke. Det heter (s. 43) at «Jan Wellem» skulle gå fra «Basis Nord» (Murmansk) for å forsyne Narvik-gruppens jagere med brenselolje for tilbakemarsjen til Tyskland. I fotnoten heter det (noe diskret igjen) at «Basis Nord» var en «ankerplass» som russerne hadde stillet til disposisjon for tyske skip i Sapadnaja — Liza-bukten på sørsiden av Motowskibukten. Videre antydninger om storpolitikken gir heller ikke dette ellers detaljerte arbeid. Og både når det gjelder det ene og det andre verk om Norges sjøkrig 1940, finnes — dessverre — de tradisjonelle gale opplysninger i form av kart som ikke forteller den hele sannhet: De tyske flåtebevegelser er omhyggelig inntegnet, med både Oslo og de fleste av våre havner til og med Narvik som mål, men «Jan Wellem»s både militært og politisk viktige asyl ved Murmansk, er utelatt. Med all respekt for forfatternes detaljerte og gode arbeid ellers: dette er *galt*.

Når ovenstående sjømilitære arbeid er nevnt, vil det vel være riktig også å ta med kommandør Askims kortfattede beretning om «Det tyske angrep på Narvik» (Grøndahl og Søns Forlag, 1947) på små 32 sider. Det omtaler et par steder «Jan

Wellem», men uten å si mer (s. 3) enn at skipet kom fra Ishavet og hadde olje og proviant ombord — en av gastene oppga Petsamo, og Askim sier: «Jeg antok derfor at fartøyet hadde ligget i russisk eller finsk havn under den finsk-russiske krig». Det gjorde det altså ikke. men det hadde noen fine dager hos Stalin — for Narvik.

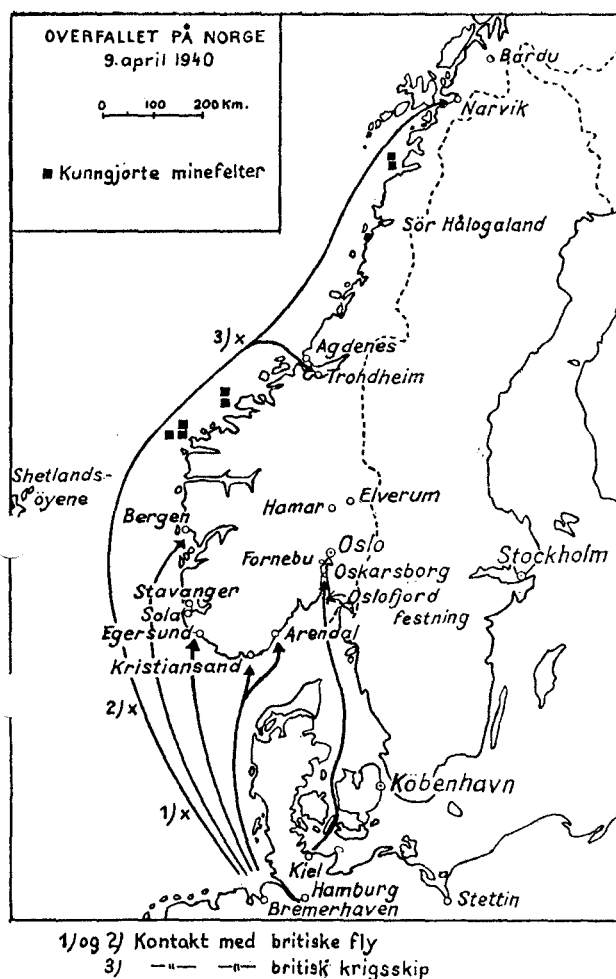
Beskjeden kritikk

De britiske og norske redegjørelser — vi må vel her ha lov å si: ufullstendige redegjørelser — kan i noen utstrekning ha hatt innvirkning også på utenlandske skribenter og historikere. Også forskere må til en viss grad stole på hverandre. Verden er såpass mangfoldig at selv ikke de mest iherdige granskere kan pløye seg fullstendig gjennom alle de komplekse forhold — noe som mer enn noen sinne også er gått opp for nærværende amatørskribent.

I den grad påpekning av tomrommet er kritikk, bør den derfor helst oppfattes som *beskjeden* kritikk. Men det må være berettiget på bakgrunn av hendelsenes egen tyngde å bedømme både selve «Basis Nord» og bruken av basen i angrepet på Narvik som et noenlunde viktig forhold. Kunne f.eks. «Altmark»s seilas langs norskekysten være såpass viktig at det etter den britiske regjering og/eller Churchills oppfatning berettiget til krigshandlinger på norsk område, så skulle vel et så oppsiktsvekkende forhold som en *tysk* base på *Sovjets* område (som britene *ikke* angrep!) og «Jan Wellem»s asyl (!) i ventestilling foran angrepet på Narvik i allfall berettige til en fruktbart omtale av fakta i historiske fremstillinger både av krigen i seg selv og kamphandlingene omkring byen.

Det skjer praktisk talt *ikke*, og dermed blir noen hver forledet til å glemme det hele. Et par eksempler kan være brukbare her; det bør på forhånd sies at eksemplene uten tvil hører med til de *gode* arbeider om 9. april og krigen i Norge.

Det gjelder ikke minst den svenske oberst Olof Sundells bok om «9. april» (Sohlmans Förlag, 1948). Den ble utgitt 5 år etter krigens slutt, 7 år etter Norge-invasjonen. Antagelig er det lang nok tid til at både det tysk-russiske samarbeid generelt, «Basis Nord» og «Jan Wellem»-innsatsen i Narvik skulle være vel-fordøyet, «Jan Wellem» lå bl.a. fullt opplyst nær det svenske «Oxelösund» og virket som både fyr og radiopeilingsstasjon 10. april. Narvik var jo også av umiddelbar betydning for Sverige. Men forholdet er ikke omtalt. Narvik erobres og Sverige blir så å si «strupt» mot vest og fratatt både sin handlingsmulighet og store deler av sine malminntekter uten at det blir sagt et ord i 1948 om at det skjer ved Sovjet-hjelp. Man undres litt over tausheten. De tallrike svenske besetninger på Narvik-skipene har uten tvil gitt full beskjed senere, både finske og tyske kilder må også ha vært åpne nok. Om russerne var tause på alle sprog har det vært godt nok innsyn i britiske rapporter. Men diskresjonen er likevel stor.

Figur 1. Det vanlige kartet — som glemmer «Basis Nord» og «Jan Wellem». Her fra den offisielle (?) brosjyren «Krigen i Norge 1940».

Nord for Narvik finnes et tomrom

Man kan vel si at både militære og politiske omstendigheter om Narvik skulle ha også sin svenske interesse.

Diskresjonen er forøvrig stor også i et enda større (og senere) arbeid som med en rekke nordiske forfattere har hele Norden (med «omverden») som sitt emne, selv om titelen geografisk er noe skjev: «Scandinavia during the Second World War» (Universitetsforlaget 1983). Den som i forbindelse med vårt emne har skrevet det mest aktuelle kapittel er finnen Martti Häikö: «The Race for Northern Europe», 1939–Juni 1940». Det er i betydelig utstrekning «åpent», taler ikke i tunger og legger frem et stort antall fakta uten hensyn til om de passer alle og enhver.

Men ikke *alle* fakta. Det er vanskelig å forstå hvorfor det som forlenget er kjent, iallfall av de interesserte, ikke blir lagt frem og drøftet for nye lesere. «Basis Nord» forblir «skjult». Det nevnes ikke med ett ord at basen, bare noen stenkast (ca. 50 km) forbi Fiskerhalvøya og dermed det ennå (1940) finske Petsamo, blir brukt som utgang-

spunkt for tyske ubåter og «raiders» (f.eks. «Komet»!). Og enda mindre blir det sagt at «Jan Wellem»s sikker behagelige opphold på Murmanskysten var et ledd i Hitlers erobring av Narvik.

På nytt må man si at dette forbauser. Faktisk kan man undre seg enda litt mer: Kapitlet byr (s. 93) på et oversiktskart (det vanlige, på man si!) over den tyske marines bevegelser foran og på 9. april. Kartet har fått med alle havner fra Oslo til Narvik, men nord for Narvik er det tomrom. Ingen skip beveger seg der. «Basis Nord» er tåkelagt. «Jan Wellem» har aldri seilt i Nordishavet. Krigshistorien synes å halte i takt, britisk, norsk og nordisk.

Professor Magne Skodvin

Er det tilfeldigheter som bevirker dette — og det er vanskelig å se noen virkelig planmessig i forholdet, i allfall ikke hos alle — så er det likevel underlig at den historiske tilfeldighet gjør seg gjeldende i snesevis av skrifter og bøker og artikler.

Vi skal i 1990 minnes 50-årsdagen for 9. april. Skal også da «Jan Wellem», «Basis Nord» og det tysk-russiske samarbeidet om angrepet på Narvik viskes ut av tavlen?

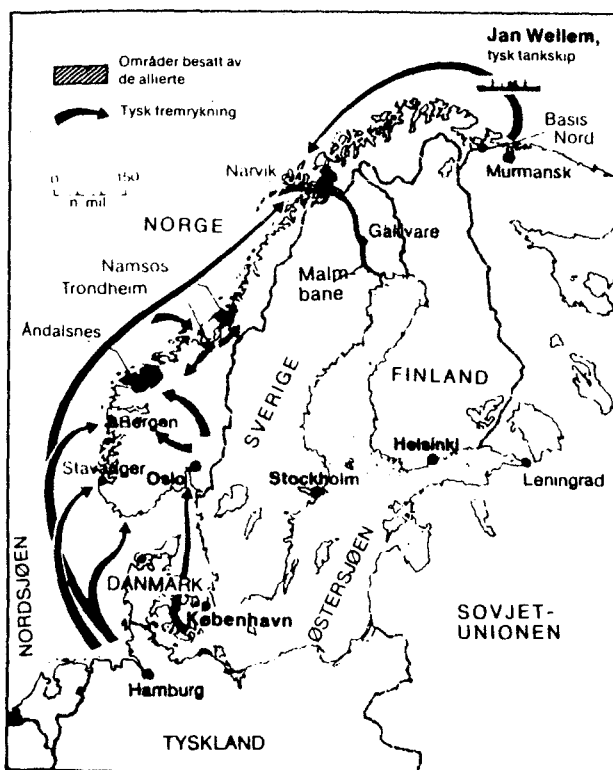
Det vil ikke være riktig, ikke mot «Historien» og ikke mot Norge.

Men det vil heller ikke være riktig mot historien eller mot enkelte forfattere, både utenlandske og norske, å fortie at til tross for det vi kan kalle «grunnleggende unnlates-synder» fra viktige krigshistorikere, så er det heldigvis en rekke forfattere og/eller historikere som klart og bestemt tar de viktige fakta med og tillegger dem stor betydning, — for det første for angrepet på og erobringen av Narvik, dernest for hele Nord-Norgefelttoget. Hvor stor betydningen var for *hele* Norge, militært og politisk, kan vel være gjenstand for vurderinger.

Blandt dem som har tatt med «Basis Nord» både som «enkelt» faktum som basis for såvel angrep mot vest (Storbritannias handels- og krigsfartøyer) og øst («Komet» og «Ditmarschen» til Stillehavet gjennom Nordøst-passasjen) er professor Magne Skodvin, både i «Dette er Norge 1814-1964» og ellers. Forholdet er også — med flere konsekvenser — behandlet av Grimnes i «Norge i krig» (Bd. I, 1984) og tatt opp i Arvid Brodersens «Fra et nomadeliv» (Gyldendal, 1982, s. 120) — her i sammenheng med Stalin-Hitlerpakten.

Brodersen skriver:

«Freds- og senere vennskapstraktaten mellom Stalin og Hitler av august 1939 inneholdt hemmelige avtaler om territoriale planer på begge sider: Deling av Polen, toleranse fra tysk side m.h.t. russisk besettelse av de baltiske republikkene, russisk forståelse og endog hjelp til det tyske okkupasjon av Danmark og Norge. Russerne lot i 1940 (i virkeligheten fra okt.-nov. 1939. Forf.s anm.) tyskerne bruke baser i

Operasjon «Weserübung»: Det britiske admiralietet har kjennskap til tysernes planer.

Figur 2. Et korrekt kart tatt fra Janusz Piekalkiewicz: Den annen verdenskrig. Bind 3. P. Assch. Bokklubb 1987.

Murmansk-området for flåtestyrker mot Norge.»

Dette er i klartekst beskjed om diktatorenes samarbeid mot Norge. Også Hambro i «De første måneder» (Norsk utg. 1945) nevner forholdet ganske kort. Men det er underlig at så mange andre har unngått faktum — eller fakta.

Takker sovjetisk flåteledere for hjelpen

Når en del utenlandske (og norske) arbeidere om krigen i Norge er nevnt på en noe kritisk måte, vil det være uriktig å avslutte disse linjer uten å ta med et arbeid som (også m.h.t. Narvik) utmerker seg på en positiv måte og som også anskueliggjør det tysk-russiske samarbeid både i tekst og i kart. Det er polakken Janusz Piekalkiewicz verk om krigen, «Den annen verdenskrig» (Bd. 3, Aschehougs Bokklubb 1987). Verket behandler både de allierte og de tyske planer. De første ble grovt sagt til en mislykket forvirring. Om de tyske heter det: «Dessuten må tyskerne på forhånd sørge for at det er tilstrekkelig drivstoff i Narvik for at krigsskipene kan nå tilbake til sine hjemsteder.

Tank- og ubåtforsyningsfartøyet «Jan Wellem» (12.000 br.t.) får i oppdrag å ta seg av denne oppgaven og legge til kai i Narvik som helt alminnelig tankskip dagen før det tyske angrepet. Det kommer fra Basis Nord, den hemme-

lige tyske flåtebasen ved Murmansk som Stalin har stilt til disposisjon for den tyske marinen.

Basis Nord får dermed avgjørende betydning for at tyskerne klarer å gjennomføre operasjonen i Narvik etter planen. Faktisk er Jan Wellem det eneste forsyningsfartøyet som anløper den norske malmhavnen i hele april. Som storadmiral Raeder senere konstaterer: Under okkupasjonen av Norge var det bare et eneste tankskip som nådde frem til Narvik tidnok, og det kom fra Nordishavet.»

Admiral Raeders ord er diskret tilslørende. Senere er han mere åpen, i september 1940 takker han den sovjetiske flåteledelse for hjelpen. Det skjer iflg. Piekalkiewicz, som ellers på en kortfattet og god måte har fått sin redegjørelse bekreftet av danskene Børge Outze og Kelvin Lindemann, den siste i en høyst klargjørende artikkel i «Farmand» (nr. 43, 27/10-1984).

Var den overflødig?

Ikke når både offisiøse og offisielle kilder lar det være så mange og store hull i den krigshistorie vi vel ikke har «enerett» til, men som har betydning såvel for vår forståelse av fortiden som for vår tilværelse i fremtiden.

Historien gjentar seg riktignok sjelden på akkurat samme måte. Men enhver gjentakelse som bare ligner, vil føles ytterst pinlig i et Norge som var henimot totalt uforberedt i 1940, men som aldri bør være det heretter.

Sluttord

Det kunne selvsagt skrives *bøker* om bøkene. Men dels fører det for langt, dels er det unødvendig og dertil kommer at meget av det skrevne svirrer mellom det tvilsomme og det kuriøse. Til det siste hører f.eks. mye av det som av propagandahensyn ble begått under krigen. Den tyske admiral Friedrich Lützow presterer i serien «Die heutige Seekriegsführung» å skildre sjøslaget på Narviks havn 10. april ved å slå fast at av 5 britiske jagere senket tyskerne de seks, noe som det må ha vært en glede å referere i den «illegal» brosjyre som utkom i Oslo 1941. Særlig mere vellykket er ikke forfatteren Harold Wheeler som i «The People's History of the Second World War» (Odham's Press, 1941) senker både «Blücher» og det 26 000 tonnsslagskip «Gneisenau» i Oslofjorden 9. april. Både avis — og korrekturlesere burde ha hjulpet forlaget en smule her. (Skal vi ta med Bjørn Bjørnsen? — og opplysninger (lik null) i våre leksika, som også fortier fakta?)

*) Også «Glowworm»s sjef, Lieut. Commander Broadmead-Roope, ble post mortem hedret med Victoria-korset for sin innsats 7. april mot «Hipper».

Intervju med Forsvarsminister...

(forts. fra side 14)

get av nedbygging og tilbaketrekking av sovjetiske styrker. Rent militært er de sovjetiske styrkers slagkraft og kvalitet i dette område bedret gjennom hele 80-tallet.

Det er i første rekke de sovjetiske *sjøstridskrefter* som i denne periode har gjennomgått de største og viktigste endringer. Strukturen på dagens Nordflåte er resultat av et omfattende byggeprogram som går tilbake til 70-tallet, og resultatet er en betydelig tilvekst både på ubåtsiden og mht overflatefartøyer. Grunnet alderssammensetningen på Nordflåten vil Sovjetunionen i tiden fremover måtte foreta utfasing av en del fartøyer, uten at dette vil redusere den samlede kapasitet. Ved inngangen til 90-tallet er man vitne til en fortsettelse av denne sanerings- og foryngelsesprosess, som vil ha som nettoeffekt en betydelig styrkelse av Nordflåten.

Blant det store antall overflatefartøyer tilknyttet Nordflåten er det i dag to hangarskip med begrenset kapasitet, hvorav det siste ble overført så sent som i 1988-89. Hangarskipet Tbilisi, som for tiden er til utprøving i Svartehavet, forventes også overført til Nordflåten. Dette vil i så fall på sikt kunne gi Sovjetunionen en helt annen og ny evne til å gjennomføre fremskutte flyoperasjoner i Nordskehavet og ut i Atlanterhavet.

Flåteprogrammer er av natur meget omfattende og langsiktige, og fartøyer som sjøsettes i dag vil derfor normalt være resultat av politiske avgjørelser tatt flere år tilbake. Nordflåten må dessuten primært ses som ledd i den strategiske balanse mellom supermaktene, og sovjetiske disposisjoner i nord på marinesiden behøver derfor ikke — og vil heller ikke normalt — være rettet mot Norge. Ikke desto mindre gjør den geografiske nærhet at den fortsatte kapasitetsøkning innen Nordflåten er bekymringsfull med norsk øyne, både fordi den representerer en generell trussel mot de transatlantiske forbindelseslinjer, og fordi deler av flåten vil kunne gis en rolle i operasjoner mot norsk territorium.

Den generelle styrkeoppbygging på sovjetisk side i nord forsterkes av at det også på *flysiden* har funnet sted en gradvis men signifikant økning av kapasiteten gjennom siste halvdel av 80-tallet. Blant annet overførte russerne mot slutten av 1989 SU-24 FENCER langrekende jagerbombere fra Sentral-Europa til de sydlige deler av LEMD. Dette ble fulgt opp i mai i år med overføring av mellom 30-40 MIG-27 FLOGGER J jagerbombere fra Ungarn til fast stasjonering ved Nordflåtens flyvåpen på Kola, noe som innebærer permanent fremskutt basering av jagerbombere i nord for første gang.

Fra et norsk synspunkt legger man vekt på at trusselen mot — og forsvaret av — Norge, må ses i sammenheng med trusselen mot — og forsvaret av — hele Alliansen. For Europa som helhet er utvilsomt den sovjetiske trussel redusert drastisk,

og dette vil ha betydning for den samlede trusselvurdering også i vårt område. Ikke desto mindre står man igjen med det faktum at Sovjetunionens militære styrker i *Nord* ikke er blitt gjenstand for vesentlige reduksjoner de siste år. Fra et norsk synspunkt står man derfor overfor den paradoksale og samtidig bekymringsfulle situasjon at mens spenningsnivået og de militære styrker innenfor Europa som helhet reduseres drastisk, fortsetter den sovjetiske styrkeoppbygging i vårt område.

Skytebanestøysaken har vært og er på dagsorden både i Stortinget og i media. Hva er status idag?

I fjor sommer ble det nedsatt et ekspertutvalg som særlig skulle vurdere det tredje grunnlaget for de veiledende støygrenser som bør legges til grunn for skytebanestøy. I utvalget sitter bl a representanter for Miljøverndepartementet, Forsvarsdepartementet og Sosialdepartementet. Arbeidet i utvalget er ventet avsluttet like etter sommerferien. Jeg regner med at Miljøverndepartementet deretter raskt vil komme med et oppdatert forslag til retningslinjer. Forsvarsdepartementet vil gjøre sitt for å få en tilfredsstillende løsning i denne saken så snart som mulig. En slik løsning betinger at man i tillegg til miljø, tar rimelig hensyn til forsvars- og skytterinteressene og den betydning skytebanene har i totalforsvarssammenheng.

Hva synes du om systemet med utvelgelse av personell til de høyeste stillingene i Forsvaret?

Utnevning av oberstløytnanter/kommandørkapteiner, og befal med høyere grader, er gjenstand for søknad og gjøres av Kongen i Statsråd etter innstilling fra meg. Av sivile stillinger er det bare noen få som behandles i Statsråd.

Utselgelse av oberstløytnanter/kommandørkapteiner skjer i første omgang etter generalinspektørenes faglige vurderinger. utvelgelsen blir behandlet i et råd, hvor befalsorganisasjonene har halvparten av medlemmene, og deretter sender generalinspektør forslag til innstilling til departementet. Fellesstillinger på gradsnivået oberstløytnant/kommandørkaptein blir gitt tilsvarende behandling av Forsvarssjefen.

Høyere grader blir ikke rådsbehandlet og Forsvarssjefen sender forslag til innstilling til departementet. Jeg kan opplyse at departementet, etter forslag fra befalsorganisasjonene, har under vurdering hvorvidt også høyere grader bør rådsbehandles.

De høyeste sivile stillinger blir ikke rådsbehandlet. Forsvarssjefen foretar en innstilling til de stillinger som tilsettes av departementet og forslag til innstilling for de få stillingene som skal behandles av Kongen i Statsråd.

Etter min vurdering har vi et godt utvalgssystem som vi bør kunne bygge videre på, eventuelt med visse justeringer.

Normalt følger jeg de fagmilitære forslag til utvelgelse av personell til de høyeste stillingene. Kun helt ekstraordinære forhold vil kunne resultere i en overprøving fra min side.